

ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ ЯК ЧИННИК АКТИВІЗАЦІЇ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ТА САМООСВІТИ ПЕДАГОГІВ

Дубровіна І.В.

Комунальний вищий навчальний заклад
Київської обласної ради «Академія неперервної освіти»

Горецька Н.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Проаналізовано роль професійного іміджу як рушійної сили та джерела самовдосконалення та самоосвіти педагогів. Визначена потреба фахівців у самозміні й самовдосконаленні в контексті сформованого професійного іміджу. Розглянуто основні положення фахового удосконалення освітніх кадрів. Окреслено процес становлення педагогічної позиції спеціалістів через процес розвитку індивідуальної свідомості. Відповідно до удосконалення педагогічної позиції визначені ролі педагога у контексті створення професійного іміджу. **Ключові слова:** імідж, професіонал, самовдосконалення, самоосвіта, професійна позиція, статус, ставлення.

Постановка проблеми. Професія вчителя – одна з небагатьох, які можна назвати вічними та постійно вдосконалюваними. Ніхто й ніщо не може замінити вчителя – особистість зі своїм неповторним учительським іміджем. Найсучасніша техніка, комп'ютери чи система «Інтернет» – лише його помічники та засоби навчання. З плином часу змінюється і статус учителя, його функціональні обов'язки, права і, власне, навіть учительський образ. Незмінною ж залишається потреба в учителіві, бо без нього малоімовірним уявляється шлях до прогресу, нормального людського життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні засади вітчизняної теорії професійного самовдосконалення та самоосвіти педагога через формування «педагогічного образу» (іміджу) були закладені у працях Б. Ананьєва, А. Арета, Д. Гришина, А. Кочетова, А. Макаренка, О. Леонтєва, К.Платонова, С. Рубінштейна, Л. Рувинського, В. Сухомлинського, Ю. Самаріна, В. Селіванова, С. Елканова та ін. В останні десятиліття ряд вчених (О. Берак, В. Бедерханова, С. Будикова, С. Краснов, А. Маркова Е. Юдіна, Г. Цукерман та ін.) звертались до поняття «професійний імідж».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Професійний імідж – це образ професійної ролі, яка конструюється самим учителем та доповнюється індивідуальним іміджем у процесі взаємодії з учнями, колегами, адміністрацією й суспільством. Проблема формування образу педагога пов'язана з формуванням іміджу не лише конкретної особистості, а й іміджу професіонала взагалі. Звичайно, індивідуальний стиль учителя, його оригінальність та неповторність, а також яскраво виражений артистизм, як особистісна риса, є необхідною передумовою формування його професійного іміджу.

Мета статі – розглянути психолого-педагогічне явище «професійний імідж» як фактор активізації та стилювання розвитку самовдосконалення та самоосвіти учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рушійною силою і джерелом професійного самовдосконалення та самоосвіти педагога є потреба в самозміні й самовдосконаленні особистості як суб'єкта педагогічного пізнання спілкування і праці в контексті сформованого образу – іміджу.

Є. Самойлова наголошує, що зовнішність учителя – явище інтегральне, адже інтеграція – процес зближення і зв'язку поряд із процесами диференціації [1]. Учителю впливає на учнів комплекс взаємозв'язаних елементів зовнішності. Культура й техніка мовлення педагога, культура й техніка рухів, одяг та культура й техніка догляду за своїм тілом – все це складники зовнішності. Так, культура мовлення – це інтонація, голос, дикція, дихання, тембр, темп, логічне структурування мовлення, гнучкість мовлення та ін. Культура й техніка рухів – постава, хода, жести, пластика, міміка, пантоміміка. Культура й техніка догляду за зовнішнім виглядом – уміння доглядати за своїм волоссям, робити зачіску, добирати одяг та взуття, прикраси, аксесуари, парфуми. Це вміння доглядати за тілом (обличчям, руками, ногами). Тільки в поєднанні цих складових створюється зовнішність, яка уособлює вчителя. Прояв складників зовнішності носить диференційований, індивідуалізований характер. Особливе внутрішнє осянення, що передається через погляд, жести, поставу, усмішку – все це робить учителя неповторним. Крім того, автор виокремлює основні компоненти внутрішнього іміджу вчителя, а саме: ерудицію, чарівливість, самобутність, імпровізацію, образність мовлення, пластику.

Як зазначає А. Макаренко, учитель повинен володіти мімікою, стримувати свій настрій, контролювати жести. Це досягається самовихованням, самоосвітою, самовдосконалення [2]. Учителю необхідно вчитися й не соромитися висловлювати своє ставлення, переживання, настрої щодо згадуваної події через жести, міміку, голос. Усі ці якості іміджу справляють величезний вплив на формування особистості вчителя, на його індивідуальний стиль, як сукупність своєрідних особистісних виявів освітянина як професіонала.

На формування професійного іміджу педагога-організатора впливає стиль педагогічної діяльності. Як зазначає А. Маркова, успіх професійної діяльності залежить від майстерності вчителя, від максимального й повного виявлення ним своїх можливостей і здібностей та від оптимального вибору кожним учителем способів і засобів своєї педагогічної діяльності, яка найбільш відповідає індивідуальним особливостям [3].

Вважаємо, що вагому роль у формуванні позитивного іміджу педагога відіграє професійна свідомість як складова його професійної підготовки. Професійна свідомість педагога відзначається поліфункціональністю. Багато вчених підкреслюють важливість і необхідність розвитку функцій професійної свідомості у фахівців.

С. Косарецький виокремлює три важливі функції свідомості педагога. Перша з них забезпечує ідеальну репрезентацію у свідомості вчителя позицій людей (учнів, їх батьків, колег, адміністрації та ін.), які залучені разом із ним до суспільних відношень. Друга дозволяє педагогу самому виступати представником цих відношень. Третя функція свідомості дає можливість учителю будувати власну діяльність завдяки її ідеальному образу [4]. Відповідно до загальних основ теорії свідомості, ми припускаємо, що з кожною із характеристик свідомості пов'язана її певна функція. До того ж педагогічній свідомості притаманні як загальні функції, властиві свідомості взагалі, так і специфічні, що характерні лише для вчителів.

Розглянемо функції свідомості відповідно до її основних характеристик, що подані С. Рубінштейном [5]. Сукупність знань про оточуючий світ, наголошує автор, ми отримуємо завдяки свідомості й таким її функціям, як розуміння, пізнання, організація знань про зовнішній світ, про педагогічну діяльність зокрема, а ще створення професійного образу. Тільки свідомість творить внутрішній план діяльності особистості. А внутрішній план професійної діяльності педагога утворює педагогічну свідомість. І в цьому допомагають досягти кінцевої мети функції моделювання педагогічної діяльності, планування, програмування, психолого-педагогічна діагностика, прогнозування, а ще контроль, обов'язкове оцінювання отриманих результатів і не менш важлива функція за попередні – педагогічна рефлексія.

Вчений вказував, що сьогоднішня потреба особливої уваги до питання про механізми формування професійної свідомості педагога [5].

Основами фахового удосконалення, на наш погляд, є наступні положення:

- формування педагогом своєї особистості як професіонала відбувається через адаптування власних індивідуально-неповторних особливостей до вимог педагогічної діяльності; постійне підвищення професійної компетентності);
- планомірна робота педагога над собою, орієнтована на вдосконалення своєї особистості шляхом формування загальних та специфічних умінь, навичок, якостей, компетентностей;
- розвиток самопотреби в свідомому здійсненні свого прогресивного особистісно-професійного саморозвитку;
- процес, зумовлений безперервним прогресивним ростом особистості педагога як учасника й організатора змісту сучасної освіти.

Процес розвитку індивідуальної педагогічної свідомості фахівця, в тому числі її функцій, не можливий без того специфічного оточення, в якому він перебуває. У ході формування цінностей вчителя відбувається трансформація суспільних цінностей в особистісні. Адже основною передумовою та умовою розвитку свідомості є позиція особистості, ставлення, власне бачення ситуації тощо.

Позиція – це сила, що об'єднує свідомість та особистість, – вважав С. Рубінштейн. Він дійшов висновку: не будь-яка особистість є позиційною, а для цього слід визначити якісний рівень розвитку особистості. На його думку, позиційно розвинена особистість – це максимально світоглядне визначення. Особливого значення психолог надавав системі стосунків людини [5].

Поняття «статус» описується як ієрархічна категорія в соціальній структурі, показник ступеня успішності та просування особистості суспільними сходами. Статус надає опис поведінки людини, яка діє у системі складних соціальних відносин, в якій для неї визначене місце та спосіб дій, тип нормативної поведінки. Статусна система завжди має норми, що регулюють відносини та дії людей. Позицію науковці розглядають як найціннішу характеристику людини як особистості. У ній (позиції) виокремлюють дві складові [5]: внутрішню й зовнішню. Перша відображає сферу свідомості, цінностей, установок, відносин, орієнтацій. Друга перебуває в діяльності та поведінці.

За визначенням О. Юдіної, професійна позиція педагога – це цілісна психологічна освіта, яка включає конкретні настанови та орієнтації, систему особистісних відносин, оцінок внутрішнього та оточуючого досвіду, перспектив, а також особисті вимоги, що реалізуються (повністю чи частково) в обраній професії. Спосіб самовизначення вчителя, прийняття та реалізація особисті професійно-діяльнісної концепції виражає позиція. Позиція об'єднує три аспекти і всі вони виявляються через зовнішню психічну активність-діяльність: загальносоціальний, професійний та акмеолого-психологічний [6, с. 79-83].

В. Бедерханова розглядає професійну педагогічну позицію як інтегральну характеристику особистості педагога, що детермінується його свідомістю та визначає напрями його діяльності: самоосвіту, самовдосконалення, саморозвиток тощо [7].

Отже, як справедливо зауважує Г. Цукерман, професійна позиція педагога виражає його самооцінку, рівень професійних вимог, мотивування діяльності та розуміння свого призначення [8]. Професійна позиція педагога виступає спільним детермінантом його активності, творчості, поштовху самовдосконаливаних процесів. Крім того, вона може служити чинником конгруентності у виконуваний професійній діяльності. А основу професійного іміджу мають бути закладені соціально вагомі цінності, а сфера обраної діяльності визнана ним у значенні життєво важливого пріоритету; практичні дії є втіленням сучасної професійної культури, кращих традицій та продуктивних інновацій сучасної психології та акмеології. При такій системі побудові професійного іміджу у педагога, вона здатна стимулювати найвищу продуктивність професійної діяльності вчителя – його самоосвітні та самовдосконалювальні процеси.

А. Маркова [3] вказує, що професійна позиція виражає професійну самооцінку, рівень професійних вимог учителя, його ставлення до того місця в системі суспільних стосунків у школі, яке він займає, і до того, на яке претендує. У значенні професійно компетентної слід розглядати професійну позицію як організацію праці педагога,

яка гармонійно поєднує його знання та вміння, навички. Загальні професійної компетентності вчителя, поєднують в собі блоки професійної компетентності. Виокремлюють наступні блоки: педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, особистість вчителя.

Поняття іміджу-позиції охоплює практично всі грані діяльності вчителя. Воно близьке поняттю «роль», яку педагог виконує в залежності від тієї чи іншої педагогічної ситуації. Відповідно позиції педагога розширюються у професійному іміджі він постає психологом, індивідуальністю, майстром, новатором діагностом консультантом, вихователем, дослідником. Спільною умовою управління процесом професійного самовиховання педагога є оптимізація моментів засвоєння ним зовнішніх вимог та їх переводу у внутрішні підстави діяльності з активізації роботи над собою. Специфіка організації професійного самовиховання педагога полягає у забезпеченні процесу засвоєння ним пропонованого зразка дій із удосконалення особистості (педагогічного зразка процесу й еталону самовиховання) шляхом: надання інформації про конкретний зразок

професійного самовиховання педагога; спонукання учителів наслідувати моральному взірцю; надання фахівцям допомоги у оволодінні засобами і способами професійного самовиховання.

Організація професійного іміджу педагога формує уявлення про форми, способи та засоби здійснення; пробудження потреби у професійному самовдосконаленні через самоосвітні процеси; водночас здійснює стимулювання професійної діяльності.

Систему самоуправління процесом професійного самовдосконалення та самоосвіти педагога правомірно подати у такий спосіб (див. таблицю 1).

Висновки. Отже, професійний імідж як чинник розвитку самовдосконалення та самоосвіти постійно стимулює педагога: наскільки він оволодів діями з вибору особистісно-значущих цілей і завдань професійної самозміни; планування, тобто вибору дій для досягнення поставлених цілей і завдань; оволодіння засобами і способами професійного самовиховання; самоконтролю, тобто порівняння досягнутих результатів з очікуваними; самокорекції, тобто здатності постійно бути гнучким та мобільним відповідно до сучасних вимог.

Таблиця 1

Самоуправління процесом професійного самовдосконалення та самоосвіти

№	Етапи самовдосконалення та самоосвіти	Форми самовдосконалення та самоосвіти	Способи й засоби самовдосконалення та самоосвіти
1.	Потреба в самовихованні	Самоспонування	самооцінка; самокритика
2.	Прийом і опрацювання інформації	Самопізнання	самовипробування; самопостереження; самозобов'язання; самодослідження; самопрогнозування
3.	Прийняття рішення	Самопрограмування	самозобов'язання; особистий план роботи; програма самовиховання
4.	Реалізація програми самовиховання	Самоорганізація Самовплив	самопереконавання; самонаказ; самонавіювання; самопримус; самосхвалення; самозаохочування; самоосуд
5.	Контроль	Самоінформування	самопостереження; самоперевірка; самозвіт; самоаналіз; самооцінка

Список літератури:

1. Самойлова Є.Є. Артистизм і стильність учителя / Є.Є. Самойлова // Англійська мова і література. – 2010. – № 22-23 (284-285) серпень. – С. 20-22.
2. Макаренко А.С. Твори в семи томах / А.С. Макаренко. – К., «Радянська школа», 1953-1955. – Т. 4. – 512 с.
3. Маркова А.К. Психология труда учителя: [пособ.] / Аэлига Капитоновна Маркова. – М.: Просвещение, 1993. – 142 с.
4. Косарецкий С.Г. Психологические условия развития профессионального сознания будущих педагогов : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогическая психология” / С. Г. Косарецкий. – М., 1999. – 20 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2004. – 720 с.
6. Юдина Е.Г. Профессиональное сознание педагога: опыт постановки проблемы в современном образовании / Елена Григорьевна Юдина // Психологическая наука и образование. – 2001. – № 1. – С. 89-101.
7. Бедерханова В.П. Становление личностно ориентированной позиции педагога: [монография] / Вера Петровна Бедерханова. – Краснодар, 2001. – 220 с.
8. Цукерман Г.А. Мы, взрослые и остальные люди: Семья и школа // Г.А. Цукерман, В.И. Слободчиков. – 1989. – № 11. – С. 18-20.

Дубровина И.В.

Коммунальное высшее учебное заведение
Киевского областного совета «Академия непрерывного образования»

Горецька Н.В.

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ИМИДЖ КАК ФАКТОР АКТИВИЗАЦИИ САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ И САМООБРАЗОВАНИЯ ПЕДАГОГОВ

Аннотация

Проанализирована роль профессионального имиджа как движущей силы и источника самосовершенствования и самообразования педагогов. Определена потребность специалистов в самоизменению и самосовершенствовании в контексте сложившегося профессионального имиджа. Рассмотрены основные положения профессионального совершенствования образовательных кадров. Определены процесс становления педагогической позиции специалистов через процесс развития индивидуального сознания. Согласно процессу совершенствования педагогической позиции определены роли педагога в контексте создания профессионального имиджа.

Ключевые слова: имидж, профессионал, самосовершенствование, самообразование, профессиональная позиция, статус, отношение.

Dubrovina I.V.

Communal Higher Educational Institution of the
Kiev Regional Council "Academy of Continuing Education"

Goretzka N.V.

National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov

PROFESSIONAL IMAGE AS A FACTOR OF ACTIVATION OF THE TEACHERS' SELF-DEVELOPMENT AND SELF-EDUCATION

Summary

The role of professional image as a driving force and source of self-improvement and self-education of teachers is analyzed. The need of specialists for self-change and self-improvement in the context of the established professional image is defined. The main theses of professional development of educational personnel are considered. The process of formation of pedagogical position of specialists through the process of development of individual consciousness is defined. According to the process of improving the pedagogical position, the roles of the teacher in the context of creating a professional image are defined.

Keywords: image, professional, self-improvement, self-education, professional position, status, attitude.